

РЕФЕРАТ
підручника “Основи стратегії національної безпеки та оборони держави”
видання 2015 року

Неоголошена війна Російської Федерації проти суверенної, незалежної України є неприхованою агресією і демонстративним порушенням міжнародних норм і Мінських домовленостей. Росія здійснила анексію Криму і, наполегливо продовжуючи реалізовувати свої агресивні наміри на території окремих районів Донецької та Луганської областей, прагне заморозити конфлікт на тривалий час.

В зв’язку з вищезазначенім виникає нагальна необхідність надання проблемам забезпечення національної і воєнної безпеки України, підтримки необхідного рівня обороноздатності держави, ефективного функціонування системи стратегічного планування та прийняття воєнно-стратегічних рішень – найвищого рівня пріоритетності.

Запорукою успішного вирішення цих та інших надзвичайно важливих проблем є підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері оборони та військового будівництва.

Методологічною базою підготовки фахівців органів державного та військового управління оперативно-стратегічної ланки є і буде стратегія як наука про фундаментальні закони війни і закономірності збройної боротьби та основи геополітики і геостратегії, державного управління у сferах національної та воєнної безпеки, підготовки держави до оборони, а збройних сил до застосування, методи і механізми багатовимірного аналізу з метою своєчасного прийняття ефективних стратегічних рішень в умовах кризових ситуацій.

Для професійного вирішення всіх зазначених проблем фахівці державного військового управління повинні мати високий рівень теоретичних знань і практичних навичок з проблем забезпечення національної безпеки та оборони держави. В цьому сенсі розроблення та видання підручника, в якому систематизовано знання про теорію та практику забезпечення національної і воєнної безпеки держави з урахуванням існуючого вітчизняного та міжнародного досвіду стало вкрай актуальним. Ефективному вирішенню цих важливих системних питань на стратегічному рівні і присвячено розроблений на кафедрі стратегії національної оборони та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського підручник “Основи стратегії національної безпеки та оборони держави”. У цьому

підручнику надані як теоретичні, так і практичні матеріали, що дають змогу слухачам та іншим категоріям фахівців, з системних позицій усвідомити важливі для національної безпеки та оборони держави питання і цілеспрямовано використовувати у їх у майбутньому.

Написання підручника зумовлене відсутністю подібних україномовних системних видань, де в повному об'ємі були зібрані матеріали з навчальної дисципліни “Стратегія національної безпеки та оборони держави”, яка викладається слухачам:

зі спеціальності “Публічне управління та адміністрування”, освітня кваліфікація “магістр за спеціальністю – публічне управління та адміністрування”;

зі спеціальності “Державне воєнне управління”, професійна кваліфікація “професіонал у сфері оборони, офіцер оперативно-стратегічного рівня з державного управління”.

Вперше підручник “Основи стратегії національної безпеки та оборони” був випущений в 2009 році (наклад – 350 примірників), друге видання підручника в 2010 році (наклад – 350 примірників) було затверджене Міністерством освіти і науки України “як підручник для слухачів, курсантів, студентів вищих навчальних закладів” (рішення від 16.04.2010 № 1/11-3154), третє видання підручника в 2015 році (наклад – 650 примірників) було затверджене Вченуою радою Національного університету оборони України імені Івана Черняховського “як підручник для використання в навчально-виховному процесі” (рішення від 26.10.2015 № 14).

Видання отримало позитивні відгуки від рецензентів: директора інституту вищих керівних кадрів Національної Академії державного управління при Президентові України, Заслуженого діяча науки і техніки України, Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, доктора наук державного управління, професора А. І. Семенченка; першого заступника Голови Державної прикордонної служби України, доктора військових наук, професора В. М. Серватюка; Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, доктора військових наук, доцента С. Л. Борисюка, а також підтримку від профільного комітету Верховної ради України, Адміністрації Президента України, Апарату Ради національної безпеки і оборони України, профільних провідних навчальних закладів, науково-дослідних установ та провідних вчених.

Підручник 2015 року, є переробленим і доопрацьованим з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції (за участі авторів-претендентів О. П. Дузь-Крятченка, І. П. Козинця та П. М. Грицая), якому, в свою чергу, передувало більш як 15-ти річне викладання авторами

навчальної дисципліни “Стратегія національної безпеки та оборони держави” в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського.

Представлений підручник збагачений результатами наукових досліджень та практичного досвіду колективу кафедри, які впроваджені в його змістовну частину. У підручнику враховані матеріали навчальних посібників, які використовувалися для підготовки слухачів Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, а також нині використовуються для підготовки фахівців іноземних держав.

Зокрема:

1. Основи стратегічного менеджменту у воєнній сфері: навч. посіб. / О. П. Дузь-Крятченко, Ю. В. Пунда, В.П. Грищенко та ін. –К.: НУОУ, 2011.–68 с. (рекомендовано Міністерством освіти, науки, молоді та спорту України, рішення від 18.02.11 № 1/11-1353)

2. Оцінка повітряного противника у Військах Протиповітряної оборони: навчально-методичний посібник / С. М. Нечхаєв, В. І. Пустоветов, Г. А. Дробаха, В. І. Жуков. – Х.: ХВУ, 2002. – 52 с.

3. Методика проведення багатовимірного порівняльного аналізу у сферах національної і воєнної безпеки: розрахункова задача / В. О. Косевцов, В. П. Грищенко, О. І. Явон. – К.: НУОУ, 2014. –44с.

4. Основи національної і воєнної безпеки держави: навчальний посібник / О. П. Дузь-Крятченко, В.П. Грищенко, В. І. Єфіменко та ін. –К.: НУОУ, 2013.–164 с.

5. Основи воєнної безпеки та оборони держави: навчальний посібник / О. П. Дузь-Крятченко, Ю. В. Пунда, В.П. Грищенко та ін. –К.: НУОУ, 2011.–104 с.

Зміст підручника викладено в 10-ти розділах. В кінці кожного розділу наведені питання для самоконтролю та інформаційні джерела. Підручник ілюстровано 55 рисунками.

У *першому розділі “Національна безпека України”* розглядаються: актуальні питання безпеки сучасного світу; стан, розвиток та основні елементи теорії міжнародної безпеки; елементи геополітики та геостратегії; глобалізація та її вплив на міжнародну і національну безпеку; підходи до формування та реалізації національних інтересів держави; елементи теорії національної безпеки держави; підходи до формування безпекового середовища сучасного світу та його складові; система забезпечення та засади організації державного управління у сфері національної безпеки; методика та механізм прийняття рішень; результати оцінювання стану та рівня національної безпеки; проблеми реалізації національних інтересів та шляхи їх вирішення.

У *другому розділі “Воєнна безпека держави”* викладені: основи воєнної конфліктології; визначені закономірності виникнення та розвитку

сучасних воєнних конфліктів, індексу їх конфліктогенності; основні тенденції розвитку збройної боротьби; метод прогнозування розвитку воєнно-політичної обстановки навколо України; теоретичні основи воєнної безпеки держави; воєнна політика як складова державної політики з питань національної безпеки; взаємозв'язок воєнної політики та національної безпеки держави; проблеми розвитку системи забезпечення воєнної безпеки; методологія формування воєнної політики держави; вироблення воєнно-політичних рішень у системі забезпечення воєнної безпеки держави; проблеми воєнної політики України; стратегія воєнної безпеки України, шляхи її удосконалення та основні напрями її подальшого розвитку; пріоритетні високотехнологічні напрями забезпечення воєнної безпеки держави в сучасних умовах.

У третьому розділі “Основи воєнної стратегії та перспективи її розвитку”, виходячи із системних позицій, розглядаються: предмет воєнної стратегії; системний підхід до визначення категорій, принципів і основних завдань воєнної стратегії; тенденції розвитку воєнної стратегії; вплив характеру воєнних конфліктів сучасності на національну воєнну стратегію; проблеми створення і функціонування сектору безпеки і оборони України.

У четвертому розділі “Основи теорії підготовки та прийняття стратегічних рішень у воєнній сфері” надано: основи стратегічного менеджменту у воєнній сфері; сутність основних методів стратегічного аналізу, які можуть використовуватися в процесі прийняття воєнно-політичних рішень; методичні підходи до вироблення стратегічних рішень; теоретичні основи прийняття стратегічних рішень; основи управління ризиками; особливості управління стратегічними змінами та роль лідера в процесах підготовки та прийняття стратегічних рішень; стратегічні рішення і стратегії впровадження змін.

У п'ятому розділі “Концептуальні основи підготовки держави до оборони” викладені: стратегічні аспекти підготовки держави до оборони; основи теорії будівництва збройних сил; принципи завчасної і безпосередньої підготовки збройних сил до застосування; методологічні підходи до формування функцій, завдань і структури збройних сил; умови та фактори, які впливають на формування функцій, завдань і структуру збройних сил; напрями розвитку структури та методичні підходи до обґрунтування чисельності збройних сил воєнного та мирного часу.

У шостому розділі “Стратегічне планування як функція державного управління щодо забезпечення воєнної безпеки держави” розглядаються: теоретичні основи стратегічного планування в Україні,

засади організації й здійснення стратегічного планування в МО України та ЗС України.

У сьомому розділі “Стратегічне планування розвитку Збройних Сил України. Оборонне планування в Збройних Силах України”, виходячи із необхідності надійного захисту національних інтересів, розглядаються: основи стратегічного планування розвитку ЗС України, стратегічні аспекти організації оборонного планування в Україні та основи оборонного планування в Міністерстві оборони України й у Збройних Силах України.

Восьмий розділ “Стратегічне планування застосування Збройних Сил України” присвячений: основам стратегічного планування застосування Збройних Сил України у воєнних конфліктах, організації та здійсненню стратегічного планування застосування ЗС України в сучасних умовах, основам військово-адміністративного поділу території та воєнно-стратегічного розподілу геопростору.

У дев'ятому розділі “Форми стратегічних дій збройних сил” викладені: теоретичні питання стосовно стратегічного розгортання збройних сил; основи територіальної оборони держави, проблеми її підготовки і ведення; проблеми планування територіальної оборони держави.

У десятому розділі “Стратегічне застосування збройних сил” розглядаються: основи стратегічного застосування збройних сил, міжнародні аспекти запобігання воєнним конфліктам, теоретичні підходи стосовно участі збройних сил в заходах держави щодо запобігання можливим воєнним конфліктам та стримування можливої агресії.

У цілому підручник охоплює всі основні питання національної (в тому числі воєнної) безпеки, сучасної воєнної стратегії та підготовки держави до оборони, а збройних сил – до застосування.

Наукова новизна та практична значимість підручника

За часі існування незалежної України питанням національної безпеки і оборони держави було присвячено багато уваги, надруковано багато статей, монографій, підручників, але вони в цілому торкалися окремих питань і носили описовий характер в межах нормативно-правової бази України.

У представленому виданні підручника використано сучасні методи для оцінювання безпекового середовища та прогнозування загроз національним інтересам держави, а також обґрунтування й прийняття стратегічних рішень з урахуванням досвіду проведення антитерористичної операції. Зокрема:

1. Вперше питання національної і воєнної безпеки розглядаються у єдиному зв'язку і враховує сучасні актуальні світові проблеми і трансформації безпекового середовища.

2. В теорії національної і воєнної безпеки зроблено значний науковий прорив щодо оцінювання і прогнозування стану середовища безпеки та його рівня на основі методів багатовимірного порівняльного аналізу. Це надає змогу на кількісній основі, по-перше, визначити пріоритетність життєво важливих національних інтересів і ступінь небезпеки загроз, що покращує процес планування в органах державної влади і підвищує ефективність рішень, що приймаються, по-друге, оцінити у комплексному вигляді результати їх діяльності на основі розрахунку зміни рівня національної безпеки в часі та її складових, по-третє, запропонувати механізм обґрунтування рішень у системі забезпечення національної безпеки на основі цільової функції – рівня національної безпеки та її складових.

3. Проведені розрахунки і визначені закономірності дозволили уточнити у підручнику понятійний апарат у сфері національної безпеки, які запропоновані для внесення у проект нового Закону “Про основи національної безпеки України”.

4. У сфері воєнної безпеки запропоновано метод прогнозування розвитку воєнно-політичної обстановки навколо України, який дає можливість (по змінам значень показників, що характеризують рівень воєнної небезпеки для держави), визначити тенденції загострення конфліктних ситуацій, а також визначити моменти виникнення воєнної загрози (безпосередньої воєнної загрози), що дає можливість своєчасно провести у державі адекватні запобіжні заходи.

Особливе місце у підручнику займають питання підготовки фахівців з кібернетичної безпеки, яка ґрунтується на високотехнологічних засобах і способах ведення збройної боротьби.

5. Вперше у підручнику систематизовані матеріали щодо стратегічного аналізу характеру воєнних конфліктів сучасності, виявлені особливості ведення гібридної війни, визначені тенденції та закономірності збройної боротьби, запропоновані практичні рекомендації щодо її ведення.

6. У системному вигляді розглянуті основи формування воєнної політики держави, визначені загальні проблеми реалізації воєнної політики, запропоновані шляхи їх розв'язання, що знайшли реалізацію у новій редакції Воєнної доктрини України (2015 рік).

7. У підручнику систематизовані і викладені обґрунтовані погляди на розвиток національної воєнної стратегії та оборони держави на базі яких запропоновані: рекомендації щодо створення і функціонування сектора безпеки і оборони, які реалізовані у Концепції розвитку сектора безпеки і оборони України; науково обґрунтовані підходи щодо підготовки держави до оборони, Збройних Сил України до застосування; розглянуті сучасні погляди стратегічного та оборонного планування розвитку і застосування Збройних Сил України, визначені напрями формування їх організаційних структур та чисельності тощо.

8. Вперше в підручнику викладені методологічні і концептуальні положення щодо прийняття стратегічних рішень у процесі управління змінами, дані практичні рекомендації для підготовки лідерів у цій сфері.

Автори підручника – це провідні спеціалісти кафедри стратегії національної безпеки та оборони інституту державного військового управління Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. В цьому підручнику висвітлено нові наукові положення, висновки та рекомендації науково-дослідних робіт, виконаних колективом кафедри, дисертаційних робіт, які захищені претендентами, на здобуття наукового ступеня: доктора військових наук зі спеціальності 20.01.01 – воєнне мистецтво (за видами військової діяльності) – В. О. Косевцова, Ю. В. Пунди; кандидата військових наук зі спеціальності 20.01.01 – воєнне мистецтво (за видами військової діяльності) – О. П. Дузь-Крятченка, П. М. Грицая, С. М. Нечхаєва; кандидата технічних наук зі спеціальності 20.01.14 – озброєння та військова техніка – В.П. Грищенка; кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.02 – В. С. Клименка; кандидата історичних наук зі спеціальності 20.02.22 – військова історія – І. П. Козинця;

Це видання можна вважати підручником нового покоління, в якому викладений матеріал, що системно охоплює як теоретичні, так і практичні знання щодо якісного забезпечення національної (воєнної) безпеки та оборони держави, підвищує освітню мотивацію слухачів інституту державного військового управління завдяки отримання ними системних знань у широкому спектрі проблем у військовій сфері та ефективного їх використання у майбутньому на посадах у вищих органах державного та військового управління.

Підручник може бути також корисним науковцям, працівникам органів державної влади, іншим фахівцям, які професійно займаються проблемами

національної безпеки та оборони держави, а також слухачам (курсантам, студентам) вищих навчальних закладів різного профілю підготовки у відповідних сферах національної безпеки України.

Висновок: Підручник “Основи стратегії національної безпеки та оборони держави” – це актуальне видання, яке є сучасним інноваційним здобутком, що розкриває теоретичні, методичні та організаційні положення забезпечення національної (воєнної) безпеки та оборони України як в сучасних умовах ведення антитерористичної операції, так і на перспективу.

Підручник відповідає програмі викладання навчальних дисциплін стратегії національної безпеки та оборони держави, є базовим при підготовці магістрів зі спеціальності – 281 Публічне управління та адміністрування, спеціалізації – Державне воєнне управління та зі спеціалізації – Управління у воєнній сфері, а також підвищення кваліфікації фахівців всіх ланок органів управління Міністерства оборони України, Збройних Сил України та інших суб’єктів (об’єктів) сектору безпеки і оборони України.

Підручник “Основи стратегії національної безпеки та оборони держави” за тематичним обсягом матеріалів, новизною теоретичних, методичних та організаційних положень у сферах національної (воєнної) безпеки та оборони не має аналогів в Україні і за кордоном.

Колектив претендентів:

Начальник інституту державного військового управління

Національного університету оборони України

імені Івана Черняховського

кандидат військових наук, доцент

генерал-майор

О. П. ДУЗЬ-КРЯТЧЕНКО

заступник начальника кафедри стратегії

національної безпеки та оборони

інституту державного військового управління

Національного університету оборони України

імені Івана Черняховського

кандидат військових наук,

старший науковий співробітник

полковник

П. М. ГРИЦАЙ

доцент кафедри стратегії національної
безпеки та оборони інституту державного
військового управління Національного
університету оборони України імені
Івана Черняховського,
кандидат технічних наук, доцент
полковник у відставці

В. П. ГРИЩЕНКО

провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії кафедри
стратегії національної безпеки та оборони
інституту державного військового управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського
кандидат політичних наук, доцент
полковник у відставці

В. С. КЛИМЕНКО

професор кафедри стратегії
національної безпеки та оборони
інституту державного військового управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
полковник

I. П. КОЗИНЕЦЬ

професор кафедри стратегії
національної безпеки та оборони
інституту державного військового управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського,
заслужений діяч науки і техніки України,
доктор військових наук, професор
полковник у відставці

В. О. КОСЕВЦОВ

доцент кафедри стратегії національної
безпеки та оборони інституту державного
військового управління Національного
університету оборони України
імені Івана Черняховського,
кандидат військових наук, доцент
генерал-лейтенант у відставці

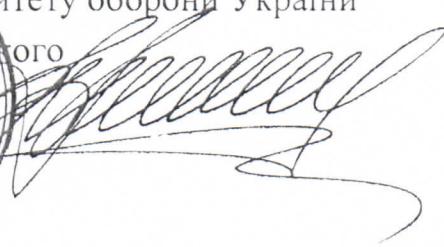
 С. М. НЕЧХАЄВ

начальник кафедри стратегії
національної безпеки та оборони інституту
державного військового управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського,
доктор військових наук,
старший науковий співробітник
полковник

 Ю. В. ПУНДА

Підписи претендентів засвідчую:

Начальник адміністративного управління
Національного університету оборони України
імені Івана Черняховського
полковник

 Б. А. БІЛЯВСЬКИЙ

